

NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT

ELEMZÉSEK – 2012/8

1581 Budapest Pf. 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58 e-mail: svkk@uni-nke.hu
ISSN 2063-4862

A válság mérhető hatása: a globális és regionális védelmi kiadások trendjei 2011-ben

A 21. század globális stratégiai átrendeződésének még csak az előszelét érezzük, de a 2008 óta tartó pénzügyi-gazdasági válság hatásai – melyek egyaránt sújtanak mindenkit, de jóval nagyobb csapást mérnek a relatív hatalomvesztés folyamatát egyébként is nehezen megélt nyugati államokra – nagy lökést adtak e folyamatnak. Az átrendeződést – a nagyhatalmi szereplők stratégiai dokumentumai, vagy a politikai diskurzus, akár a katonai képességefejlesztési programok elemzésével – többféle megközelítésben is lehet értékelni, de a számszerűsített elemzés általánosan elfogadott módszere a védelmi költségvetések trendjeinek értékelése. Ennek megfelelően érdemes figyelmet fordítanunk a közelmúltban napvilágot látott, védelmi kiadásokat elemző kiadványokra, melyek – bár eltérő módszertanuk, forrásaik miatt összecszerűen lehet, hogy eltérő adatokat közölnek, de – azonos irányba mutató trendeket közölnek: a válság hatására változni kezdett a védelemre fordított kiadások globális megoszlása, egyes regionális trendek pedig tovább erősödtek.

Az elemzés célja, hogy a módszertani sokszínűség szem előtt tartásával bemutassa és értelmezze az aktuális trendeket, egyúttal tájékoztató pontul szolgáljon a globális, regionális és nemzeti védelmi kiadások elemzésével foglalkozók számára három nemrég megjelent forrás:¹

- a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) áprilisi védelmi kiadásokra vonatkozó átfogó trendelemzése;²
- a Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete (IISS) által márciusban megjelentetett The Military Balance 2012 országspecifikus adatai;³
- az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) által áprilisban nyilvánosságra hozott, a szövetség tagállamainak védelmi kiadásaira vonatkozó adatai alapján.⁴

Eltérő módszertan, eltérő számok

Még az adatok bárminemű megtekintése előtt le kell szögeznünk néhány dolgot az ilyen jellegű elemzés háttéréről, felhasználhatóságáról és pontosságáról. A védelmi kiadásokra vonatkozó adatgyűjtés elsődleges célja az, hogy tájékoztató pontul szolgáljon azon pénzügyi forrásokra vonatkozóan, amelyeket egy ország saját védelmére fordít. A leginkább katonai-honvédelmi (olykor rendvédelmi) kiadások azonban csak a ráfordítás mértékét és nem hatékonyságát írják le – azaz az arányaiban nagyobb összegű védelmi kiadás is jelentheti kevesebb katonai képesség létrehozását a források nem hatékony felhasználásával, míg az összecszerűen kisebb védelmi költségvetés is eredményezhet képességefejlesztést, ha azt megfelelően használják fel. Emellett az ilyen jellegű kimutatás elsősorban trendek érzékelésére alkalmas, amelyben egyes évekre vonatkozóan csak a nagymértékű, hirtelen változások jelezhetnek önmagukban értékelhető jelenséget, egyéb esetben pedig a stratégiai időtávban (minimum 8-10 év) érzékelhető folyamatok azok, amelyekre figyelmet kell fordítanunk. Minden esetben megfelelő körütekintéssel és rugalmassággal kell kezelnünk a tulajdonképpen becsléseken alapuló adatokat.

Annak ellenére ugyanis, hogy számos ország a biztonság- és bizalom erősítő intézkedések részeként tudatosan igyekszik növelni a védelmi kiadásaival kapcsolatos átláthatóságot és nem korlátozza a releváns adatokhoz való hozzáférést, egyidejűleg az is előfordul – még a nemzetközi rendszer meghatározó szereplőinél is (így kiemelten Kína, Oroszország vagy Törökország esetében) –, hogy a katonai-védelmi célú kiadásokat különböző infrastrukturális

¹ Minden, az elemzésben található adat és ábra forrása e három forrás, illetve a SIPRI Milex adatbázisa.

² *Background Paper on SIPRI Military Expenditure Data, 2011*. SIPRI, 2012. április 17.

http://www.sipri.org/research/armaments/milex/sipri-factsheet-on-military-expenditure-2011/at_download/file

³ International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2012*, Routledge, London, 2012

⁴ NATO Public Diplomacy Division: *Financial and Economic Data Relating to NATO Defence*. NATO, Brüsszel, 2012. április 13. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047.pdf

vagy iparfejlesztési stb. költségvetési tételek mögé „rejtik”. Ezt az utóbbi jellemzőt erősíti az a logika, hogy a katonai képességeiket egymással versengve fejlesztő hatalmaknak nem érdeke, hogy valós (vagy legújabb) képességeikről riválisak pontos ismeretekkel rendelkezzenek. Mindez pedig a források pontatlanságát eredményezi, ami az információforrások szinte teljes hiányától (Észak-Korea) a korlátozott vagy nem megbízható hivatalos forrásokon át (Kína, Oroszország) a nyílt és megbízhatónak elfogadott hivatalos forrásokot kiegészítő nyílt forrásokra, hírekre támaszkodó becslésekig (NATO-tagállamok) terjedő spektrumot eredményez. Ennek megfelelően bármely számítás annyira lehet pontos, amennyire forrásai átfogóak és megbízhatóak.

Ezt a bizonytalanságot generáló hiányosságot különböző módszertani fogásokkal igyekeznek orvosolni. A források hiányát azok diverzifikálása, a hivatalos (kormányzati) mellett a nyíltan elérhető források (a fegyverkereskedelemmel, védelmi megállapodásokkal, technológiai fejlesztésekkel kapcsolatos hírek) bevonása mérsékelheti, ami bizonyos mértékig a megbízhatóságot is növelheti, amennyiben a nyílt információk valós adatokkal szolgálnak. Ugyanakkor a hírforrások erős szűrése, az információk ellenőrzése elengedhetetlen – éppen ezért a kutatók keresőszavakra épülő automatizált rendszereket (mint a SIPRI adatbázisa – lásd lejjebb) hoztak létre a máshogy kezelhetetlen tömegű információ szűrésére.

Az így nyert költségvetési adatok statisztikai csoportosítása és elemzése jelentheti a „trükkök” másik csoportját, amelyet az elemzők alkalmazhatnak: a több tucat ország nemzeti pénznemében kapott, sok esetben különböző évek árfolyamait tükröző adatokat például összehasonlíthatóvá teszik azáltal, hogy konstans dollárárfolyamra váltják át őket, így a különböző országok adatai már azonos pénznemben és árfolyamon összevethetővé válnak. Az összehasonlítás másik módszere – valutaneemtől függetlenül – a nemzeti össztermékhez (GDP) történő arányosítás, ami jól követhetővé teszi egy adott ország védelmi kiadásait az évek múlásával. A GDP-arányos összehasonlításnál viszont a nemzetközi összehasonlításokkal kell óvatosan bánni, mert nagyságrendi különbség van egy Kína és egy Magyarország méretű gazdaság nemzeti össztermékének 1%-a között. (Végül, de nem utolsó sorban jelentős eltérés lehet a védelmi kiadások nominálértéke és reálértéke között, aminek a kiküszöbölésére a vásárlóerő-paritáson (PPP) történő összehasonlítást alkalmazzák.)

Ebből kifolyólag a következőkben bemutatásra kerülő három forrás adataiban is egyértelmű eltéréseket láthatunk. Minden esetben tekintettel kell lenni arra, hogy az adott számszerű összeget milyen említett módszertan alkalmazásával nyerték, és következtetéseket inkább csak az érzékelhető trendekből érdemes levonni.

Három forrás, három módszertan, háromféle eredmény

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet a védelmi kiadások hosszú távú trendjeinek követésére komplex, online elérhető adatbázist⁵ hozott létre. A ma már 172 országra vonatkozó, nyílt forrásokból származó adatokat a jelenlegi formában 1988 óta gyűjtik, és minden évben közzéteszik az előző naptári év védelmi kiadásainak elemzését, valamint az előző tíz év átfogó globális és regionális elemzését.⁶ Ezzel a SIPRI adatbázisa erre az időszakra vonatkozóan egyedülálló módon biztosít stratégiai szintű áttekintést és tájékozási pontot a katonai kiadások trendjeinek elemzése terén. Az adatok elérhetőek a nemzeti pénznemben az adott évek árfolyamán (1988–2011), amerikai dollárban 2010-es egységárfolyamon (1988–2011), valamint a nemzeti össztermék arányában (1988–2010).

A SIPRI adatainak elsődleges forrásai a nemzeti kormányok közölte hivatalos adatok: költségvetési, stratégiai dokumentumok, a védelmi és pénzügyminisztériumok, valamint állami költségvetési szervek közleményei, nemzetközi szervezeteknek (ENSZ, EBESZ), valamint közvetlenül a SIPRI-nek szolgáltatott adatok. Ezek hitelességét az elemzők csak abban az esetben kérdőjelezik meg, ha erre alapot adó meggyőző eltérő forrást találnak. A másodlagos források pedig a primer adatok forrását pontosan és hitelesen azonosító áttekintő forrás-

⁵ SIPRI Database on Military Expenditure: <http://milexdata.sipri.org/>

⁶ A 2012. április 17-én nyilvánosságra hozott legfrissebb tízéves trendelemzés háttérét és szélesebb kontextusát magában az adatbázisban, illetve a 2012 nyarán megjelenő SIPRI Évkönyvben ismerhetjük majd meg.

sok, nemzetközi statisztikák, mint a NATO által rendszeresen publikált, a tagállamok védelmi kiadásaira vonatkozó statisztikák, vagy a Nemzetközi Valutaalap (IMF) Statisztikai Évkönyve. Hasonló forrásnak tekintik az Európa Évkönyvet és az Economist Intelligence Unit által készített országjelentéseket. A források harmadik, speciális körét a releváns folyóiratok és hírek képezik. Abban az esetben, ha a hivatalos források hiányosak, vagy nem hitelt érdemlőek, az egyéb járulékos források, például az állami költségvetés tételeinek elemzése és a lehetőségekhez mért empirikus ellenőrzése alapján készítenek becsléseket. (Kína és Oroszország esetében külön módszertant alkalmaznak a hiányosságok kiküszöbölésére, míg Izrael és az Egyesült Arab Emírátságok esetében a nyilvánosságra hozott teljes adatsor becslésen alapul.)

A SIPRI definíciója a „védelmi kiadások” terén funkcionálisan magában foglalja a fegyveres erők – beleértve a békefenntartó erőket is – költségeit, a védelmi minisztériumok és védelmi profilú kormányügynökségek költségvetését, a félkatonai erők kiképzésének, fenntartásának költségeit, a katonai célú úrprogramokat. Ez költségvetési tételként a személyi kiadásokat, a szociális és egészségügyi ellátást, a műveleteket, fenntartást, beszerzést, kutatás-fejlesztést, infrastrukturális beruházásokat, valamint a katonai segélyezést (donorországok esetében) jelenti. A SIPRI nem veszi figyelembe a polgári védelmi költségvetést és a korábbi katonai tevékenységek következményeinek kezelési költségeit (háborús veteránok ellátását, demobilizációs költségeket, fegyverzetmegsemmisítést).

A Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézetének (IISS) 1959 óta kiadott *The Military Balance* című „stratégiai kalauza” ugyancsak az elérhető forrásoktól függően tesz közzé háromféle adatsort 171 ország védelmi költségvetésre vonatkozóan. A legtöbb ország esetében csupán a hivatalosan közzétett *védelmi költségvetési adatokra* támaszkodnak. Azokban az esetekben, amikor ezen túlmenően más, védelemmel kapcsolatos kiadásokról is megbízhatónak ítélt források érhetőek el, a költségvetésen túl a *védelmi kiadásokat* is összegzik. Végül a NATO tagállamaira vonatkozóan az átlátható költségvetési szabályozás következtében mindkét kategóriát meg tudják vizsgálni – ezekben az esetekben pedig egységesen a NATO költségvetési kategóriáit alkalmazzák. Értelmszerűen ezek az adatok nem vethetők össze közvetlenül a SIPRI más kategóriákra építő adataival.

Az IISS információforrásainak köre is eltér: az elemzők a nemzeti kormányok és a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EBESZ) adatszolgáltatásán túl elsősorban a Nemzetközi Valutaalap (IMF), a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), a Világbank és három regionális pénzügyi szervezet (az Interamerikai, az Ázsiai és az Afrikai Fejlesztési Bank) adataira támaszkodhatnak.

Végül a katonai költségvetésre vonatkozó legfókuszáltabb forrást a NATO által évente közzétett adatok jelentik, amelyek kizárólag a tagállamokra vonatkoznak a szövetség 2004-ben módosított és azóta egységesen használt kategóriák (személyi kiadások, fegyverzet, infrastrukturális és egyéb kiadások) mentén. Az adatok kizárólagos forrását a tagállamok által a védelmi tervezési kérdőíveken a szövetségnek benyújtott adatok jelentik.

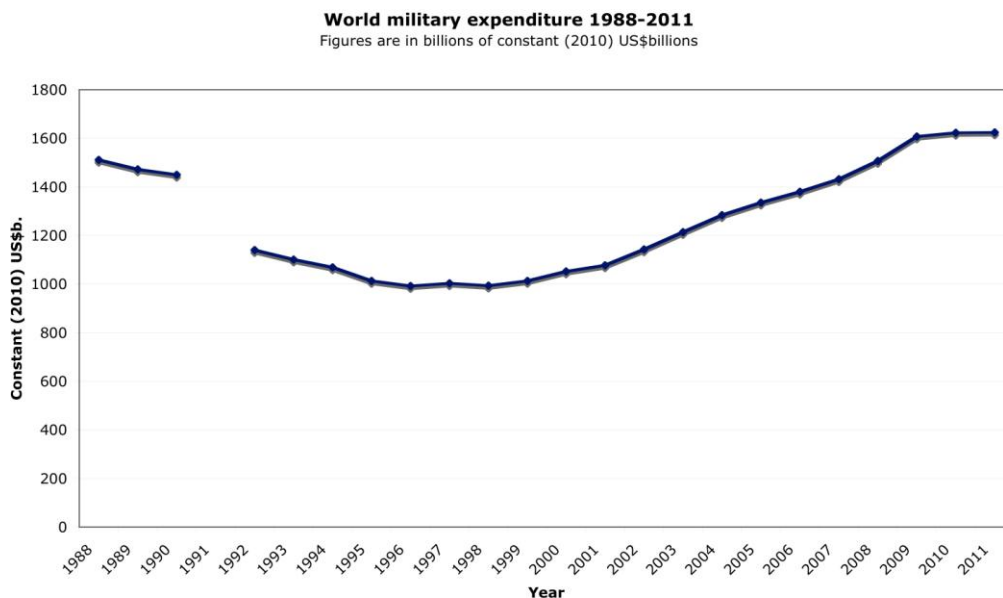
A védelmi kiadások trendjei I. – a SIPRI adatai szerint

Az előzőekből kitűnik, hogy a legátfogóbb, egyben a trendek kimutatására leginkább alkalmas elemzés a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet által kialakított adatbázis. A SIPRI 2012. áprilisi trendelemzésének kiemelt következtetése, hogy a gazdasági válság hatása 2011-re minden regionális vagy helyi dinamika ellenére érzékelhetővé vált a globális védelmi kiadások szintjén is: reálértéken számolva lényegében megállt az elmúlt tizenhárom év töretlen növekedése. A 2011-es aggregált kiadások csupán 0,3%-kal magasabbak a 2010-esnél, ami a becslések hibahatárán belül mozogva stagnálást jelez. E mögött a legfontosabb hatásmechanizmusokat a következők jelentették az elmúlt évben:

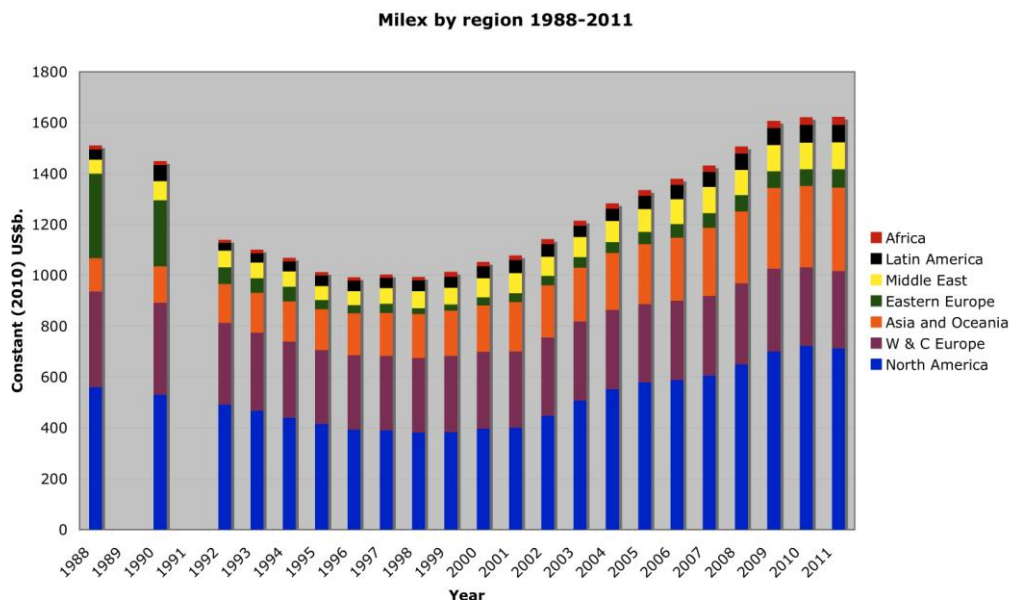
- az Egyesült Államok védelmi kiadásainak reálértékben számolt 1,2%-os csökkenése – 1998 óta először mutatva csökkenést;
- az ázsiai és óceániai térségben a védelmi kiadások enyhe, 2,3%-os emelkedése;
- a nyugat- és közép-európai kiadások 1,9%-os csökkenése a pénzügyi megszorítások következtében, amit Kelet-Európában arányaiban jelentős, 10,2%-os növekedés ellensúlyozott;

- jelentős növekedés a Közel-Keleten (4,6%);
- mérsékelt csökkenés Latin-Amerikában (3,3%);
- jelentős növekedés Afrikában (8,6%).

Ezzel a 21. század eleje óta tartó növekedés, amely 2010-es dollár-átlagfolyamra kivetítve már meghaladta hidegháború utolsó éveinek szintjét is, megtorpanni látszik. (1. ábra) Egy év becsült adatai természetesen nem indokolják, hogy globális trendváltásról beszéljünk, azonban a háttérben mozgó regionális trendek már elgondolkodtatóak. (2. ábra)

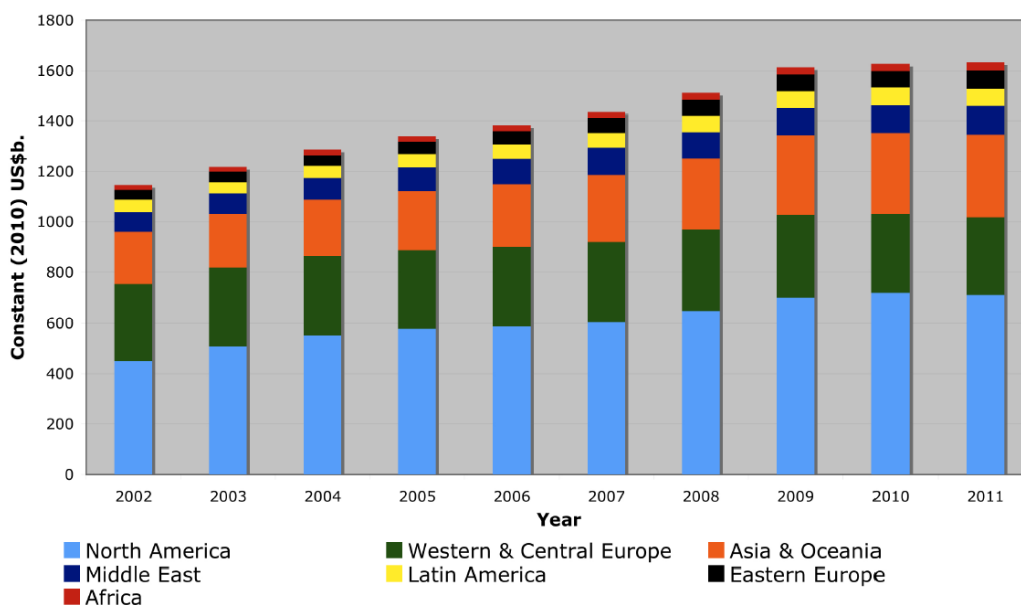

1. ábra: A világ védelmi kiadásainak trendje 1988–2011 között
 (milliárd USD, 2010-es árfolyamon)

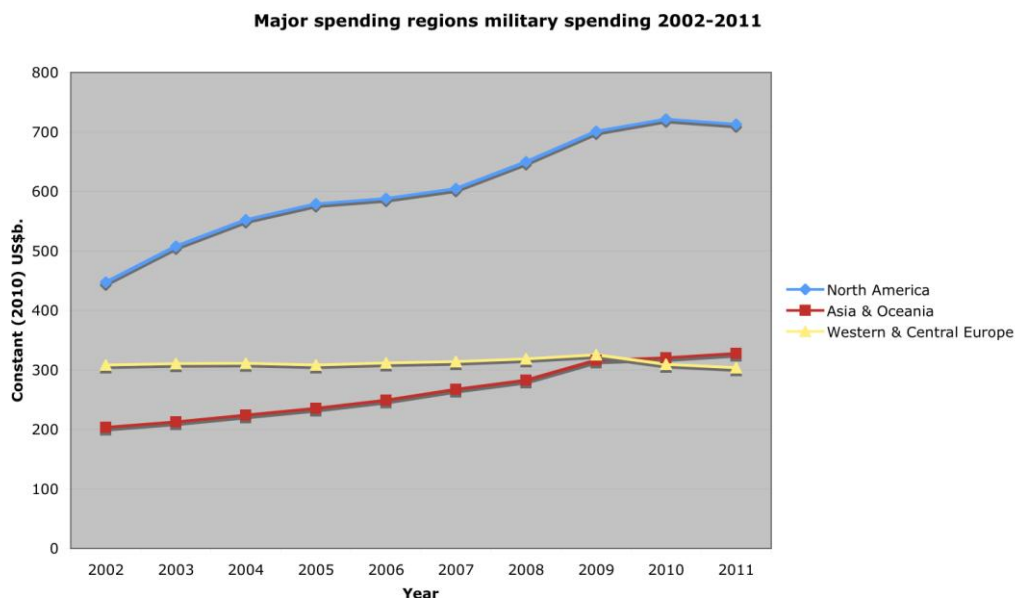

2. ábra: A globális védelmi kiadások regionális megoszlása 1988–2011 között
 (milliárd USD, 2010-es árfolyamon)

A Nyugat relatív hatalomvesztéséből származó visszafogottság jól érezhető: az Egyesült Államok következő évekre tervezett védelmi kiadás-csökkentését⁷ és az európai NATO-tagállamok olykor drasztikusan csökkenő forrásait a műveleti terhek fokozatos csökkenése (iraki kivonulás, afganisztáni csapatcsökkentés, majd kivonulás) is fokozhatja. Ugyanakkor Ázsia, Afrika és a Közel-Kelet államai nemcsak a szűk válság régiókban, hanem általánosságban is folytatják a fegyverkezést, és évek óta növelik védelmi kiadásaikat. (3. és 4. ábra)

3. ábra: A globális védelmi kiadások regionális megoszlása 2002–2011 között (milliárd USD, 2010-es árfolyamon)

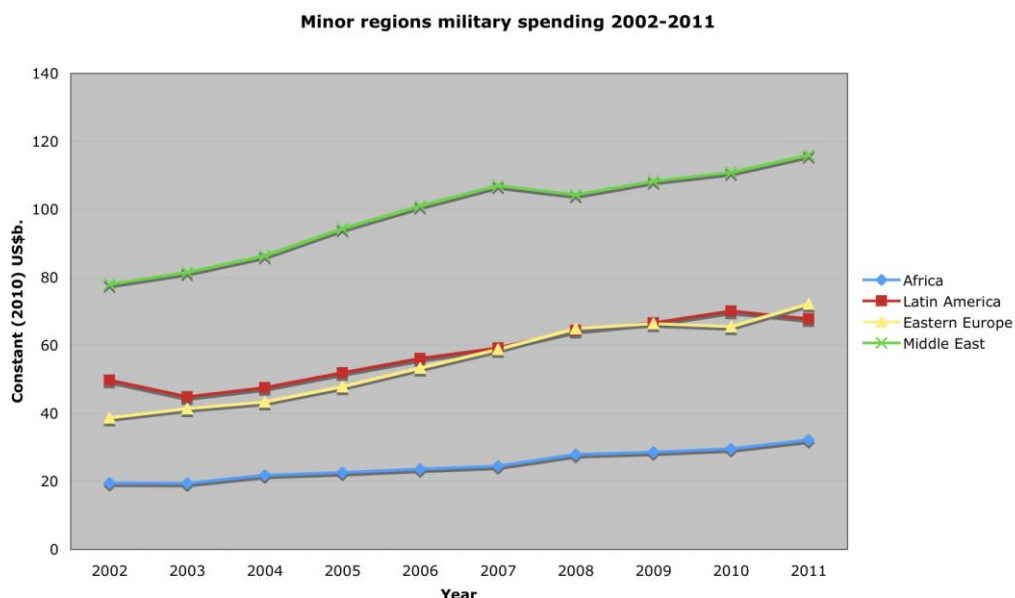
4. ábra: A globális védelmi kiadásokban nagyobb súllyal megjelenő térségek: Észak-Amerika, Ázsia és Óceánia, valamint Nyugat- és Közép-Európa (milliárd USD, 2010-es árfolyamon)

⁷ Csiki Tamás – Molnár Ferenc – Varga Gergely: Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra. SVKK Elemzések, 2012/5. http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_5.pdf

A nagyobb súllyal megjelenő térségek esetében 2009 után megfigyelhető a Nyugat- és Közép-Európát érintő csökkenés, ami kevésbé érintette az ázsiai országokat, amelyek e tekintetben így fokozatosan megelőzték Európát. Az európai államok súlyvesztése – amit egyetlen mutató sem érzékeltet megfelelően, de egy átfogó kép részét kell, hogy képezze – a trendek feltételezett folytatódásával, Ázsiával összevetve egyre jelentősebbé válhat a védelmi és katonai kérdések terén. Miközben az elmúlt tíz évben Ázsia másfélszeresére növelte katonai kiadásait (200-ról 300 milliárd dollár nagyságrendre), addig Nyugat- és Közép-Európa a 300 milliárd dolláros szint környékén stagnált, mígnem 2009-től a gazdasági válság hatására fokozatosan csökkenni kezdett.⁸

Azt azonban nem veszíthetjük szem elől, hogy a két régió jelenleg milyen képességeket mondhat magáénak, és a stratégiaiailag úgy-ahogy tervezhető következő két évtizedre milyen célokat fogalmaz meg magának: reálisan szemlélve Európa a térség és a szomszéd régiók stabilitását és biztonságát kívánja elsősorban megőrizni, míg a 21. század ázsiai potenciális világhatalmai – elsősorban Kína és India – az Egyesült Államokkal szállhat versenybe a csendes- és indiai-óceáni térségekben. Így Európa – a NATO mint kollektív védelmi szervezet relevanciáját nem megkérdőjelezve – továbbra sem aspirálhat arra, hogy katonai téren is hiteles globális szereplővé váljon.

A kisebb súllyal megjelenő térségek esetében, melyek tulajdonképpen egybeesnek a világ fejlődő régióival, továbbra is növekvő trend tapasztalható. (5. ábra) A következő néhány évre előremutatva azonban jelentőségteljes lehet, hogy a sokáig együtt mozgó latin-amerikai és kelet-európai trendekben a vizsgált időszak végén változás jeleit tapasztalhatjuk: aszerint, hogy aktuálisan melyik régióban merül fel valamely korábbi konfliktus felélédeése (Kelet-Európában 2010–2011-ben például az örmény–azeri konfliktus), újra és újra lendületet nyernek a fegyverkezési spirálok a szomszédos országok körében.

5. ábra: A globális védelmi kiadásokban kisebb súllyal megjelenő térségek: a Közel-Kelet, Latin Amerika, Kelet-Európa és Afrika (milliárd USD, 2010-es árfolyamon)

A legjelentősebb szereplők tekintetében is vegyes képet kapunk az elmúlt tíz év adatainak áttekintése alapján. (6. ábra) Az Egyesült Államok vezető szerepe továbbra sem kérdéses e téren, míg Kína – 170%-kal növelve védelmi kiadásait – egyre inkább megerősíti második pozícióját. A 2008 óta tartó folyamatok eredménye Oroszország harmadik helyre történő felzárkózása a katonai modernizációs programokra szánt kiadások jegyében. Ezzel párhuzamosan a három „európai nagy”, Franciaország, Nagy-Britannia és Németország jelenleg

⁸ Néhány érdekesség: 2008 óta a görög védelmi költségvetése 28, a spanyol 18, az olasz 16, az ír 11, a belga 12 százalékkal csökkent.

többé-kevésbé stagnál, vagy éppen strukturális haderőreformok előtt áll. Nagy-Britannia 2014–2015-ig a kiadások reálértékének 7,5%-os, Németország a Bundeswehr reformja közben a nominálértékű kiadások 4%-os csökkentését tervezi.

	Ország	Védelmi kiadás (Mrd USD, PPP) ^a	Változás 2002–2011 (%)	GDP-arányos védelmi kiadás ^b (%)	Világ- részesezés (%)
1.	Egyesült Államok	711	59	4,7	41
2.	Kína	[228]	170	[2,0]	[8,2]
3.	Oroszország	[93,7]	79	[3,9]	[4,1]
4.	Nagy-Britannia	57,5	18	2,6	3,6
5.	Franciaország	50,1	-0,6	2,3	3,6
Top 5					61
6.	Japán	44,7	-2,5	1,0	3,4
7.	Szaúd-Arábia ^c	58,8	90	8,7	2,8
8.	India	112	59	2,5	2,7
9.	Németország	[40,4]	-3,7	[1,3]	[2,7]
10.	Brazília	33,8	19	1,5	2,0
Top 10					74
11.	Olaszország	[28,5]	-21	[1,6]	[2,0]
12.	Dél-Korea	42,1	45	2,7	1,8
13.	Ausztrália	16,6	37	1,8	1,5
14.	Kanada	[19,9]	53	[1,4]	[1,4]
15.	Törökország	[25,2]	-12	[2,3]	[1,0]
Top 15					82
Összesen			42	2,5	100

6. ábra: A világ 15 legjelentősebb védelmi költségvetése 2011-ben⁹

a: A vásárlóerő-paritáson számolt védelmiki költségvetés-adatak az IMF World Economic Outlook adatbázisának 2011. szeptemberi előrejelzései alapján.

b: A GDP-arányos védelmi költségvetés-adatak az IMF World Economic Outlook adatbázisának 2011. szeptemberi előrejelzései alapján.

c: A Szaúd-Arábiára vonatkozó adatok a rendvédelmi kiadásokat is tartalmazzák, így valamelyest túlbecsültek lehetnek.

[]: becslült adat

Az ázsiai regionális trendek részeként Kína fejlesztéseire reagálva Vietnam 2002 óta 82, India 2003 óta 66%-kal növelte védelmi célú kiadásait – ugyanakkor 2011-ben a SIPRI adatai szerint mindkét ország kiadásai csökkentek az előző évhez képest. Határvitájuk eredményeképpen Thaiföld és Kambodzsa fegyverkezik, és a thai belpolitikai események (a 2006-os katonai puccs és az ország déli részén a lázadó csoportok elhúzódozó tevékenysége) is növelték a katonai kiadásokat. Ugyanakkor a Kínával fennálló hagyományosan feszült kapcsolat vagy területi viták ellenére is csak visszafogottan növelte kiadásait Tajvan (2002 óta 13%-kal) és a Fülöp-szigetek (7,4%-kal).

Latin-Amerika országai a 2010-es 5,1%-os növekedés után 2011-ben 3,3%-os csökkenést produkáltak, ami leginkább annak volt köszönhető, hogy Brazília gazdaságösztönző intézkedései részeként 25%-kal csökkentette védelmi kiadásait. A beszerzések csökkentése többek között ahhoz járult hozzá, hogy kiegyensúlyozottabb legyen a gazdaság. Az elmúlt tíz év legjelentősebb védelmikiadás-növekedését Mexikó jegyezte: elsősorban a kábítószerkartellek ellen folyó harc következtében az országban 2002 óta 52%-kal nőttek a védelmi kiadások – 2011-ben 5,7%-kal.

A Közel-Keleten és Afrikában a számos országra (Irán, Katar, Jemen, Szudán, Líbia, Eritrea) jellemző adathiány miatt a becsléseknek nagyobb szerep jutott, mint más régiókban – miközben az arab tavasz által érintett országokban még megbecsülni sem lehet az események hatását. A legjelentősebb növekedést a védelmi szektorát fejlesztő Irak (55%), va-

⁹ Background Paper on SIPRI Military Expenditure Data, 2011. SIPRI, 2012. április 17.

http://www.sipri.org/research/armaments/milex/sipri-factsheet-on-military-expenditure-2011/at_download/file

lamint Bahrein (14%), Kuvait (9,8%), Izrael (6,8%) és Szíria (6,1%) mutatta. Afrika esetében a legtöbb ország védelmi kiadásai konstans szintet mutatnak, a regionális szinten összesített növekedésért pedig Algéria a felelős, ahol 44%-kal emelkedtek a védelmi kiadások: az ország 2007 és 2011 között jelentős átfegyverzési programot hajtott végre, majd a líbiai polgárháború miatt a harcok áttérjedésétől való félelme ösztönözte 2011 júliusában az éves védelmi kiadások 22%-át kitevő pótköltségvetés elfogadását. (7. ábra)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011
Világ	1146	1218	1286	1340	1383	1432	1513	1613	1629	1634	1738
USA	432	492	536	562	571	586	629	680	698	690	711
Többiek	713	725	750	777	812	850	884	934	931	945	1026
Afrika	19.5	19.4	21.8	22.7	23.7	(24.5)	(27.9)	(28.6)	(29.6)	(32.2)	(34.3)
Észak-Afrika	6.3	6.5	7.1	7.3	7.3	8.0	9.4	(10.0)	(10.5)	(13.1)	(13.9)
Szub-Sahara	13.2	12.9	14.8	15.4	16.3	(16.6)	(18.5)	(18.6)	(19.1)	(19.1)	(20.4)
Amerika	497	552	600	631	644	664	714	768	791	780	809
Közép-Amerika	4.9	4.8	4.4	4.7	5.1	5.7	5.8	6.4	6.5	6.7	7.0
Észak-Amerika	448	508	552	579	588	605	650	701	721	713	736
Dél-Amerika	44.9	40.1	43.1	47.2	51.0	53.5	58.6	60.3	63.6	61.1	66.0
Ázsia	204	213	224	236	249	267	283	317	322	330	364
Közép és Dél-Ázsia	34.5	35.5	40.4	42.8	43.5	44.9	49.3	56.6	57.4	55.9	61.7
Kelet-Ázsia	131	137	143	151	162	175	185	208	212	221	243
Óceánia	18.1	18.5	19.2	19.8	20.9	22.2	22.9	24.6	24.9	24.6	28.6
Délkelet-Ázsia	19.9	22.0	21.6	22.0	22.5	25.6	26.2	27.5	27.4	28.2	31.0
Európa	347	352	354	356	365	373	384	392	375	376	407
Kelet-Európa	38.7	41.4	43.3	47.9	53.4	58.9	64.9	66.4	65.5	72.1	80.5
Nyugat és Közép-Európa	308	310	311	308	311	314	319	325	310	304	326
Közél-Kelet	78.0	81.5	86.3	94.3	101	107	104	(108)	(111)	(116)	(123)
Katonai kiadások a világ GDP-jében (%)	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4	2.7	2.6	2.5	

7. ábra: A világ védelmi kiadásainak regionális trendjei összesítve, 2002–2011 (2010-es USD árfolyamon 2002–2010 között, majd 2011-es árfolyamon)

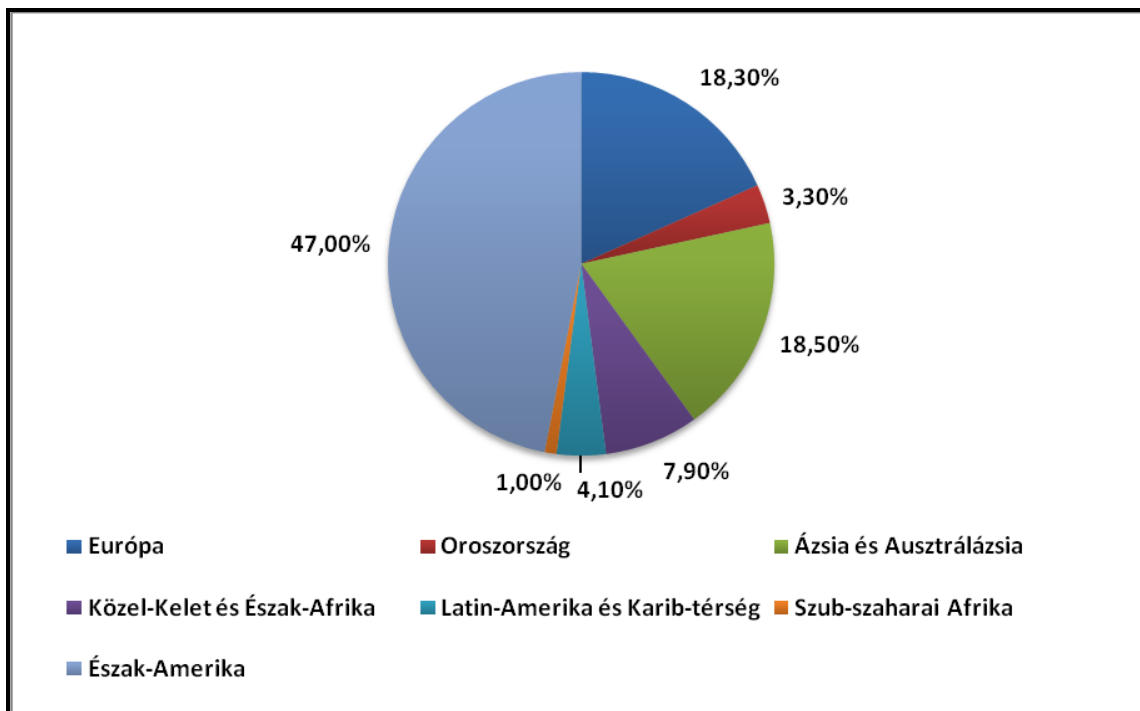
A védelmi kiadások trendjei II. – A Military Balance 2012 adatai szerint

Miközben a SIPRI adatbázisa a védelmi kiadások közép- és hosszú távú trendjeinek követésére lehet hasznos számunkra, addig a Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete által kiadott The Military Balance legnagyobb erénye, hogy évről évre szélesebb kontextusba helyezi a védelmi kiadásokat és a katonai képességek nemzetközi katalógusaként teszi közzé évkönyvét. Ennek megfelelően a legfontosabb szereplők mellett a rövid- és középtávú regionális trendek azok, amelyekről összefoglalónkban képet adhatunk. (8. és 9. ábra)

Top 10 védelmi költségvetés 2011-ben (milliárd USD)									
USA	Kína	Nagy-Britannia	Franciaország	Japán	Oroszország	Szaúd-Arábia	Németország	India	Brazília
739,9	89,8	62,7	58,8	58,4	52,7	46,2	44,2	37,3	36,6
Top 10 védelmi költségvetés 2011-ben a GDP arányában (%)									
Szaúd-Arábia	Omán	Izrael	Jemen	USA	Jordánia	Algéria	Irak	Mianmar	Örményország
8,26	6,42	5,99	5,50	4,91	4,82	4,47	4,46	4,42	3,77

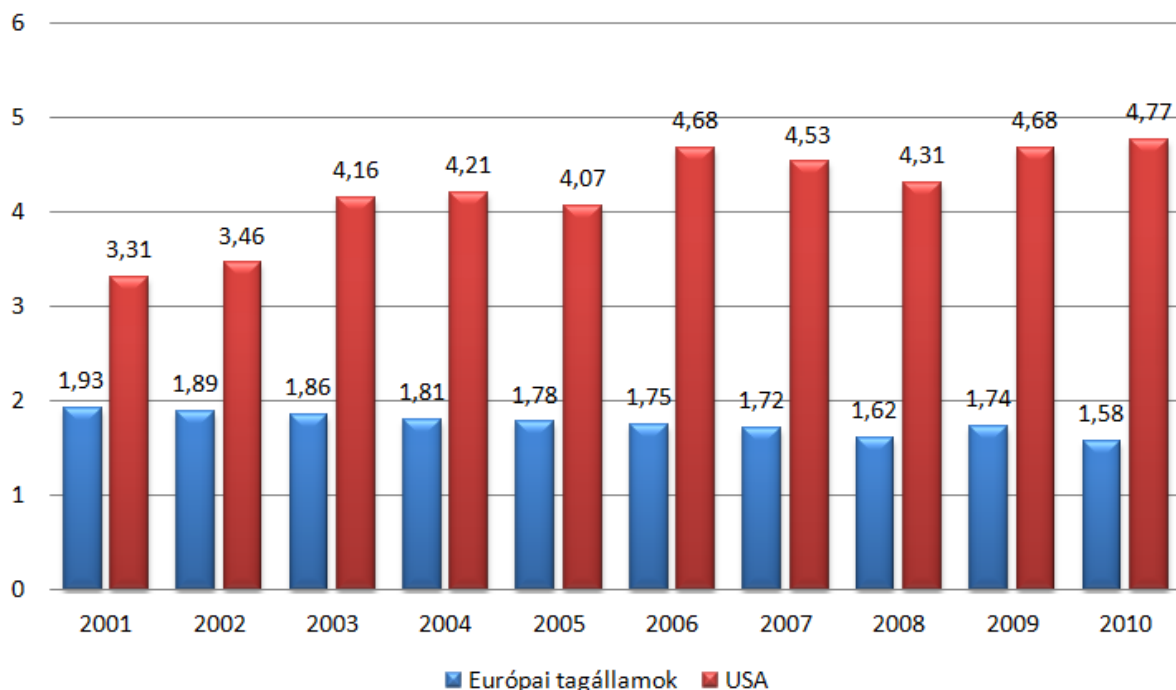
8. ábra: A világ 10 vezető védelmi költségvetése nominálértéken és a GDP arányában

Mivel a Military Balance más regionális kategóriákkal dolgozik, mint a SIPRI kiadványai, az összehasonlítás a 2011-es év esetében sem lehetséges, azonban a korábban látottakkal megegyező képet mutat a „Nyugat” – benne Észak-Amerika, tehát döntően az Egyesült Államok – túlsúlya. Ez esetben is látszik, hogy az ázsiai térség védelmi kiadásai – foglaljon bár magába részben eltérő országokat, mint a SIPRI „Ázsia és Óceánia” kategóriája, és szerepeljen Európa egységes régióként – ma már összemérhetőek Európa országainak e területen felhasznált forrásaival.

9. ábra: A világ védelmi kiadásainak regionális megoszlása 2011-ben
(Az értékek a kerekítés miatt nem pontosan 100%-ot adnak ki.)

A regionális trendek közül Európa ez esetben is megkülönböztetett figyelmek kapott, hiszen reálértéken számolva 2008 és 2010 között a NATO 23 európai tagállamából 16 esetében csökkentek a védelmi kiadások – 10 esetben pedig a csökkenés meghaladta a 10%-ot is. Összességében a költségvetés-csökkentés országonként átlagosan 7,4% volt, ami Európa szintjén a szövetségi költségvetés 5,4%-os csökkenését jelentette. Ezt a trendet 2011-ben több alkalommal a legfelső politikai szinten hangoztatott kritika követte: maga a NATO főtitkára, Anders Fogh Rasmussen februárban arra hívta fel a figyelmet, hogy az azt „megelőző két évben az európai tagállamok védelmi kiadásai 45 milliárd dollárral csökkentek – ami Németország egy éves teljes védelmi kiadásainak felel meg.” A főtitkár arra a kiegyensúlyozatlan és fenntarthatatlan helyzetre is rávilágított, hogy az utóbbi tíz évben a szövetség költségvetésének finanszírozásában az Egyesült Államok közel 75%-os arányt volt kénytelen magára vállalni, míg Európa egyre inkább leszakadni látszott. Robert Gates (leköszönő) amerikai védelmi miniszter júniusban pedig arról beszélt, hogy „egy maroknyi szövetséges állam kivételével a védelmi költségvetések évek óta krónikusan alulfinanszírozottak, a hiány pedig évről évre halmozódik.” (10. ábra) Ennek következményeit – mint például az Egyesült Államok stratégiai fókuszának eltolódását a csendes-óceáni térség felé – mégis meglepetésként élték meg Európában.

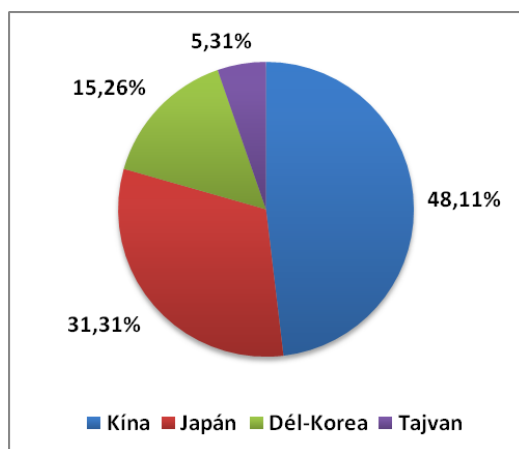
10. ábra: Egyenlőtlen tehermegosztás: GDP-arányos védelmi kiadások a NATO európai tagállamai és az Egyesült Államok esetében (2001–2010)

Oroszország esetében – mely jelentőségéből adódóan az IISS elemzésében önálló „régióként” jelenik meg – jól kivehetők a 2008 előtti és utáni időszak közötti különbségek. 2008 nem csak a globális válság kitörése miatt, sokkal inkább az orosz–grúz háború tanulságai miatt jelent határvonalat ebben az időszakban. Miközben az ezredfordulót követően Vlagyimir Putyin elnöksége alatt a látványosan (éves átlagban 7%-kal) növekvő nemzeti össztermékből az első elnöki ciklus alatt bőkezűbben, majd visszafogottabban lehetett finanszírozni a védelmi képességek fenntartását-fejlesztését, a grúz háború rávilágított a mélyebb – forrásigényesebb – reform szükségességére. Bár a válság Oroszországot is komolyan érintette, a 2007-es mélypontról a védelmi kiadások gyorsan emelkedtek, és 2008-ban már elérték a GDP-arányos 3%-os szintet, majd a fölött is maradtak, 2014-re pedig 3,78%-os célt tűztek ki. (11. ábra)

Év	GDP (milliárd rubel)	GDP reálérték-változás (%)	Védelmi kiadások (milliárd rubel)	A védelmi kiadások változása (%)	Védelmi kiadások a GDP arányában (%)
2000	7305,6	10,05	191,72	20,50	2,62
2001	8943,6	5,09	247,70	10,91	2,77
2002	10819,2	4,74	295,39	3,26	2,73
2003	13208,2	7,25	355,69	5,79	2,69
2004	17027,2	7,15	429,99	0,48	2,53
2005	21609,8	6,39	581,14	13,29	2,69
2006	26917,2	8,15	681,80	1,87	2,53
2007	33247,5	8,54	831,87	7,21	2,50
2008	41276,8	5,25	1040,85	6,07	2,52
2009	38786,4	-7,80	1188,17	12,01	3,06
2010	44939,2	4,00	1276,51	-3,57	2,84
2011	53274,0	4,29	1532,80	5,12	2,88
2012	58683,0	4,08	1853,34	12,94	3,16
2013	64803,0	4,05	2329,41	17,39	3,59
2014	72493,0	4,00	2737,44	10,23	3,78

11. ábra: Az orosz védelmi kiadások és az orosz GDP trendjei (2000–2014)

Ázsia esetében az elmúlt évben is Kelet-Ázsia államai (Kína, Japán, Dél-Korea, Tajvan) domináltak a védelmi fejlesztések terén, az összesített ázsiai védelmi kiadások 63,45%-át kitevé és kiadásait átlagosan 3,58%-kal növelve. Arányaiban ennél nagyobb növekedést mutatott Délkelet-Ázsia (4,85%) és Közép Ázsia (16%), de összességében ezek a kiadások jóval kisebbek, mint Kelet-Ázsia meghatározó szereplőinek költségvetései. (12. ábra)

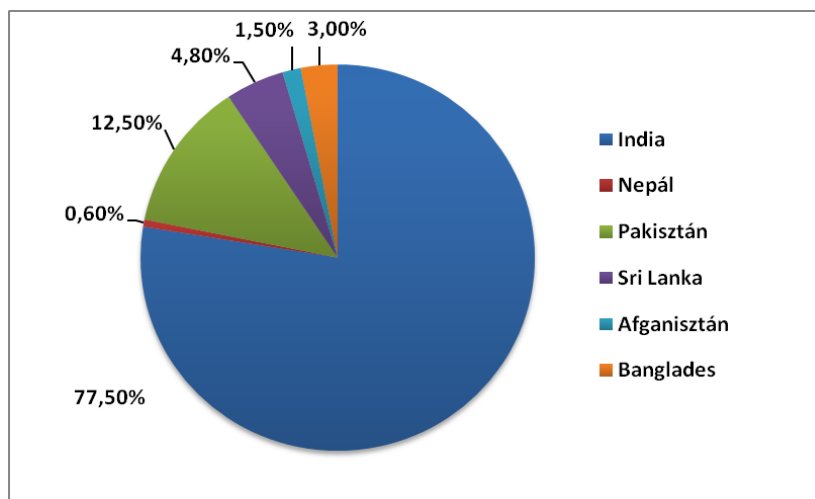
12. ábra: A kelet-ázsiai államok részesedése a regionális védelmi kiadásokból (2011)

	2008	2009	2010
Nemzeti össztermék (GDP, milliárd renminbi)	31405	34090	39798
GDP-növekedés (%)	9,6	9,2	10,3
Hivatalos védelmi költségvetés (milliárd renminbi)	417,9	495,1	533,3
Változás nominálértéken (%)	17,5	18,5	7,7
Változás reálértéken (%)	9,0	19,2	1,8
Hivatalos védelmi költségvetés a teljes költségvetés arányában (%)	6,6	6,3	5,9
Hivatalos védelmi költségvetés a GDP arányában (%)	1,33	1,45	1,34
Becsült védelmi költségvetés (milliárd renminbi)	577,8	671,8	753,4
Változás nominálértéken (%)	n. a.	16,3	12,1
Változás reálértéken (%)	n. a.	17,0	6,0
Becsült védelmi költségvetés a teljes költségvetés arányában (%)	9,2	8,5	8,3
Becsült védelmi költségvetés a GDP arányában (%)	1,84	1,97	1,89
Hivatalos védelmi költségvetés (milliárd USD, piaci árfolyamon)	60,2	72,5	78,7
Becsült védelmi költségvetés (milliárd USD, piaci árfolyamon)	83,3	98,4	111,1
Becsült védelmi költségvetés (milliárd USD, vásárlóerő-paritáson)	139,9	170,0	178,0
Átváltási arány: 1 USD = RMB	6,94	6,83	6,87

13. ábra: Kínai makrogazdasági adatok és a védelmi költségvetésre vonatkozó számítások, becslések¹⁰

¹⁰ Kína esetében – még inkább, mint Oroszországnál – minden esetben pontosan meg kell vizsgálni a becslésre vonatkozó módszertant (The Military Balance 2006, 249. oldal és The Military Balance 2010, 392. oldal) és szem előtt kell tartani annak korlátait. Kína nem csupán a védelmi kiadások „rejtésével”, hanem a valutaárfolyam állami manipulálásával is képes elfedni a valós gazdasági adatokat, illetve védelmi kiadásokat.

2001–2011 között a hivatalos kínai költségvetés reálértéken számolva átlagosan 10,9%-kal, nominálértéken 15,7%-kal nőtt, azonban a növekedés közel sem volt egyenletes: 2002, 2006 és 2009 15 és 20% közötti növekedést jegyeztek, míg a közbeeső években általában 10%-nál kisebb mértékűt. 2009 és 2010 esetében – feltételezhetően a gazdasági válság hatására – egymást követte a legmagasabb és a legalacsonyabb költségvetés-növekedés: 19,2% után csupán 1,8%-os növekedés következett. Ennek megfelelően a GDP-arányos kiadások is 1,29%-ról 1,45%-ra nőttek – ennek reálértékét azonban inkább 2% körülire becsülik az elemzők. (13. ábra) Az ország 89,8 milliárd dollár értékű 2011-es hivatalos védelmi költségvetése a globális védelmi kiadások 5,5%-át tette ki, ez azonban a renminbi és a dollár mesterséges árfolyamkülönbsége miatt vásárlóerejét tekintve a kétszeresét is meghaladhatta.

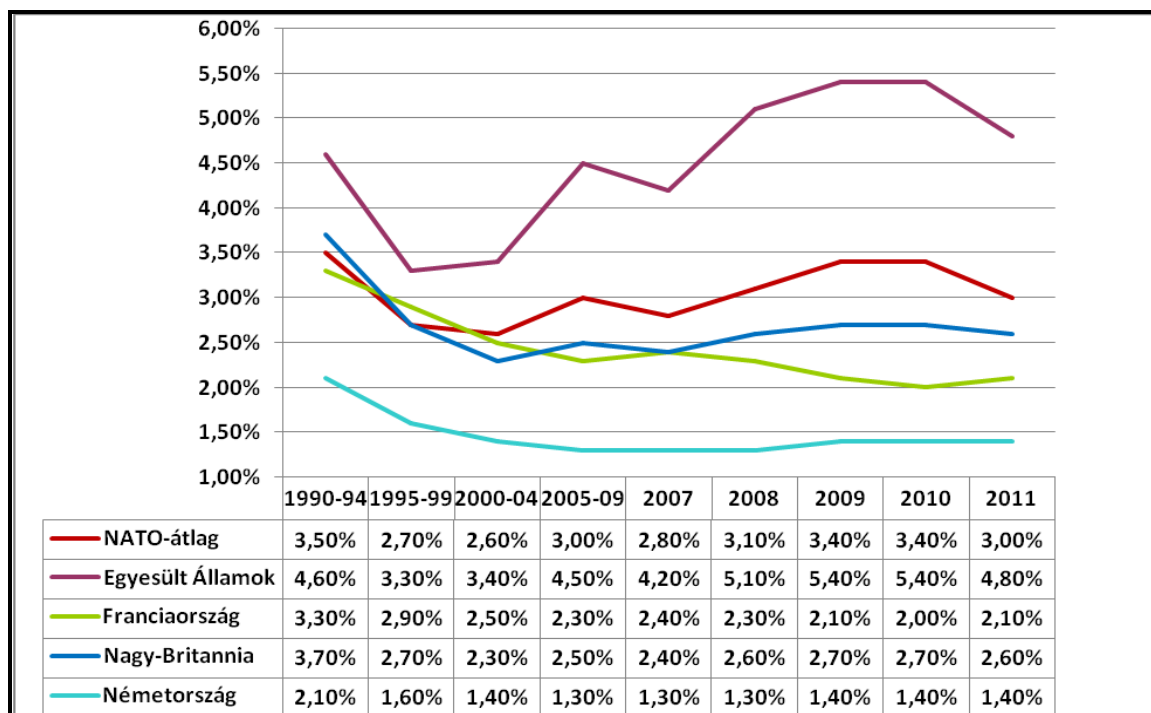
14. ábra: A dél-ázsiai államok részesedése a regionális védelmi kiadásokból (2011)

Az egyetlen régió Ázsiában, ahol szerény mértékben ugyan, de csökkentek a védelmi kiadások, Dél-Ázsia volt: a mintegy 10%-os infláció hatására a védelmi költségvetések reálértéke 1,2%-kal csökkent. Ez az inflációs hatás India védelmi kiadásain jól mérhető, ugyanis annak ellenére, hogy a 2011–2012-es pénzügyi év védelmi költségvetése nominálértéken 35,6 milliárd dollárnak felel meg, ami az előző évhez képest 11,59%-os növekedés, reálértéken számolva ez csak 3,4%-ot jelent. Ennek ellenére India kétségtelenül dominál a dél-ázsiai régió védelmi kiadásai terén. (14. ábra)

A védelmi kiadások trendjei III. – A NATO adatai szerint

Az áttekintett források közül a legszűkebb spektrumú a NATO áprilisban kiadott „tájékoztató” adatsora, ami kizárólag a tagállamok által közölt számokat tartalmazza, bármilyen elemzés vagy kommentár nélkül. Bár a nemzeti kormányok által megadott tervezési adatok a tényleges felhasználást nem tükrözik, a trendeket és arányokat valamelyest érzékeltetik. A korábban áttekintett forrásokhoz hasonlóan ez esetben is jól látható, hogy a szövetségen belüli tehermegosztás már jó ideje nem valósul meg – még az „európai nagyok” esetében sem, amelyeknél a 2008-as válság hatását az adatsor még nem tükrözi. (15. és 16. ábra)

Az elmúlt húsz év trendjeit áttekintve két jól elkülöníthető időszakot láthatunk: az 1990-es években a geostratégiai változásoknak, a szovjet ellenségkép eltűnésének megfelelően jelentősen, akár egyharmaddal is csökkent a jelentős tagállamok, így a NATO átlagos védelmi költségvetés-szintje. Változást az ezredforduló, az Egyesült Államok stratégiájának új súlypontjai – a terrorizmus ellen hirdetett globális háború, az afganisztáni és iraki beavatkozások súlyos műveleti terhei – hozták, ami a nemzeti védelmi kiadások növelését tette szükségessé.

15. ábra: A meghatározó NATO-tagállamok védelmi kiadásai a GDP arányában, a szövetségi átlaghoz képest (1990–2011)

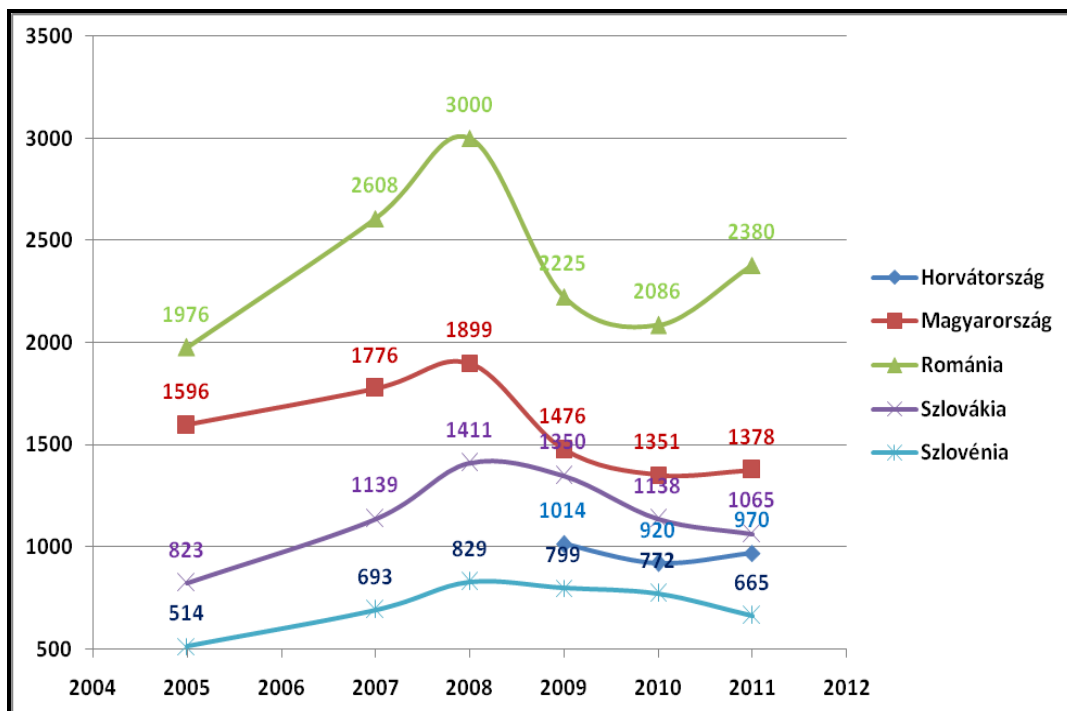
A legszembevetőbb azonban mégis az, hogy az Egyesült Államok és az egész szövetség védelmi költségvetési trendvonala igen hasonló görbét ír le, azaz az egész időszak alatt az amerikai teherviselés volt az, amely irányt szabott a NATO kiadásainak, amelyhez a jelentős szövetségesek csak kis mértékben tudtak csatlakozni. Mi több, az amerikai teherviselés aránytalansága olyan mértéket mutatott az ezredforduló után, hogy a stagnáló vagy csökkenő európai költségvetések mellett is növekedő pályán tartotta a szövetségi átlagot egészen 2010-ig.

Ország	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Egyesült Államok	306170	278856	301697	503353	586106	729544	757466	785831	731879
Franciaország	42589	47768	33815	52909	61796	66454	54442	51967	53444
Horvátország	-	-	-	-	-	-	1014	920	970
Magyarország	-	-	804	1596	1776	1899	1476	1351	1378
Nagy-Britannia	39590	33836	35608	55894	68896	68108	58240	60329	63567
Németország	42319	41160	28150	38054	42552	48082	47469	46255	48140
Románia	-	-	-	1976	2608	3000	2225	2086	2380
Szlovákia	-	-	-	823	1139	1411	1350	1138	1065
Szlovénia	-	-	-	514	693	829	799	772	665

16. ábra: Néhány NATO-tagállam védelmi költségvetése (1990–2011)
(millió USD, 2011-es árfolyam)

A nagyhatalmak közül az Egyesült Államok még 2010-ben is növelte védelmi kiadásait, és az 2011-ben, három évvel a válság kitörése után is „csak” a 2008-as szintre esett vissza. (Mint tudjuk, a valóban komoly kiadáscsökkentések és zárolások időszaka 2012-2013-tól veszi kezdetét, a következő 10 évre is csak stagnáló, illetve reálértéken minimálisan növekvő védelmi kiadások prognózisa mellett). Eközben Franciaország és Nagy-Britannia esetében

2008-2009-ben hirtelen (több mint 10%-kal) csökkenő, majd 2010-2011-ben visszakorrigáló mozgás volt megfigyelhető (bizonyos mértékben Németország esetében is): a műveleti terhek nem tették lehetővé a változatlan haderőstruktúrák mellett végrehajtott jelentős csökkentést. Nem véletlen, hogy mind a brit, mind az átfogó német haderőreform ezt követően már nem volt tovább halogatható. Ezzel szemben szűk régióink NATO-tagállamai esetében rögtön láthatóvá vált a gazdasági válság által okozott csökkenés. (17. ábra)

17. ábra: Néhány közép-európai NATO-tagállam védelmi kiadásai (2005–2011)
(millió USD, 2011-es árfolyam)

A kisebb gazdasági tartalékkal, így költségvetési mozgástérrel rendelkező közép-európai kis-államok 2008-ról 2009-re azonnali, Románia és Magyarország esetében – a NATO által közölt adatok szerint – több mint 20%-os csökkentést voltak kénytelenek végrehajtani, majd az általában 2010-ben bekövetkező költségvetési mélypontot ezekben az országokban is bizonyos mértékű korrekció követte.